

סיור לעמק האלה – הסבר כללי על הסיור

לסיור ייצאו 6 כיתות ב3 אוטובוסים – 2 כיתות בכל אוטובוסים. כל אוטובוס יהווה "גוש" (2 כיתות) וכל גוש יבקר ב3 אתרים שבהם התלמידים יעברו פעילויות שונות, כאשר כל גוש יבקר בסדר שונה בין האתרים (על-מנת "להוריד" עומס מכל אתר בו זמנית). האתרים הם:

1. **תל עזקה**
2. **תל כייאפה**
3. **בישולי שדה בחניון תל עזקה**

כל כיתה תעבור את אותן תחנות בסדר שונה לפי סדר ביקור הגוש שהיא משתייכת אליו בכל אחד מהאתרים. כל כיתה מתנהלת בנפרד (כיתות של רביבים רשאים להחליט האם מעוניינים להפריד 2 קבוצות או להעביר פעילות יחד ככיתה. אם מחליטים להפריד לקבוצות יש לקחת בחשבון שהסדר של התחנות שהכיתה תעבור יהיה זהה ולכן צריך לתכנן מיקומים שלא יהיו סמוכים מדי בין המדריכים). לכל אתר יש סה"כ שעתיים. הסיור יתחיל ב8:30 ויסתיים ב14:30 (לא כולל נסיעות הלוך וחזור). יציאה מבית הספר תהיה בשעה 7:30 (תלמידים יונחו להגיע ב7:00).

תל עזקה

1. **פתיחה – משחק שמשלב את הקוביות עם הפסוקים שנמצאות על השביל תוך עלייה לתל.**
תוכן: פתיחה ליום – הסבר על היום, הצגת הנושא תוך שילוב מתודה עם הפסוקים.
מיקום: בעליה מהחניון לפסגת התל
2. **סקירה טופוגרפית – איך התבליט משפיע על נוף האדם?**
תוכן: זיהוי האזור על מפה, מבנה השפלה וגבולות האזור, העמקים המרכזיים, השפלה כאזור ביניים בין ההר למישור החוף, הדרכים המרכזיות שהתפתחו כאן אפיון האוכלוסייה בתקופה המקראית.
מיקום: תחת העץ מעל נחל האלה
3. **הסיפור המקראי – מלחמת דוד וגלית**
תוכן: מלחמות ישראל והפלישתים – רקע, מלחמת דוד וגלית – מיקום הכוחות, היתרון של הפלישתים בתל עזקה (גובה, שליטה), עמק האלה כחזית המלחמה – מפגש בין אוכלוסיות, "קרב ביניים".
מיקום: ליד העץ השני/ ליד מפת התבליט שבתל
4. **שעון שמש – חיי היום-יום בין התנ"ך להיום – תפיסות זמן בתנ"ך ובימינו**
תוכן: איך קוראים שעון שמש? ביטויי זמן מהתנ"ך (עדיף גם שיהיו כאלה מספר שמואל מהסיפורים שנלמדו אם יש), הבדל מול תפיסות זמן מודרניות.
מיקום: ליד שעון השמש

תל כייאפה

5. **אפיון הערים בממלכת ישראל**
תוכן: הזיהוי של העיר שעריים + מזבחנונים + חומת סוגרים + שער תאים + רחבת השער בעיר (כדאי להשתמש בתרשימים ארכיאולוגיים של האתר ותמונות של הממצאים)
מיקום: רחבת שער 4 התאים
6. **איך חופרים חפירה ארכיאולוגית?**
תוכן: חפירה ארכיאולוגית – איך חופרים?, תרומת הארכיאולוגיה למקרא.
מיקום: ליד אחד מ"ריבועי" החפירה באתר.

7. כתובת אוסטרקון שנמצאה באתר + שער מערבי

תוכן: הכתובת שנמצאה, התוכן של הכתובת (פסוקים משמות, כתב פיניקי ושפה עברית – הכתובת הכי קדומה בעברית שנמצאה), להזכיר שוב את התרומה של ארכיאולוגיה לחקר המקרא, מבנה השער המערבי (אבן הסוגר, הציר).

חניון תל עזקה

8. פעילות לבישולי שדה

תוכן: משחק בעקבות "בעלת האוב".

מיקום: חניון תל עזקה

בחוברת שלפניכם מסודרות התחנות לפי הסדר הנ"ל, אם כי שימו לב כי ישנן שהסדר יהיה אחר (במקרה כזה תוכלו לשנות את הסדר של התחנות גם בתיק הטיול שלכם לנוחיותכם).

רשימת עזרים לפי תחנות

1. עלייה לתל עזקה
 - 2 עותקים של רשימת החידות (לכל קבוצה).
2. טופוגרפיה בתל עזקה –
 - מפת של אזור יהודה
 - מבנה השפלה
 - כרטיסיות עם שמות יישובים ישראלים
 - כרטיסיות עם שמות יישובים פלישתים
 - כרטיסיות עם אירועים /דמויות
 - כרטיסיות עם שמות נחלים בשפלת יהודה
3. הסיפור המקראי –
 - כרטיסיות עם קטעים מתוך יומנו של גלית
4. הזמן במקרא –
 - כרטיסיות עם הפסוקים לכל זוג תלמידים
 - כרטיסיות עם הכיוונים במקרא
5. שער דרומי תל כיאפה –
 - שער העיר במגידו
 - כרטיסיות עם פסוקים ודמויות בשער העיר
 - כרטיסיות עם הסברים לכל שאלה (לכל שאלה – 2 תשובות אפשריות)
6. איך חופרים חפירה ארכיאולוגית –
 - היווצרות תל ארכיאולוגי
7. שער מערבי תל כיאפה –
 - האוסטרקון כפי שנראה במציאות
 - השיעווק של הכתובת
 - טבלה של כתב כנעני וכתב עברי
 - דפים עם כתב סתרים
8. בישול שדה
 - מצרכים זהים לבישול לשתי קבוצות

1 - פעילות פתיחה – לפני העלייה לתל עזקה

ירידה מהאוטובוסים והתכנסות לפי כיתות:

משחקי פתיחה – הצעות למשחקים שמתאימים לכל אורך היום לזמני הפוגה:

- ❖ "פיו פיו דמויות מהתנ"ך" עומדים במעגל כשמהדריך במרכז קורא בשם של תלמיד, התלמיד שקוראים בשמו צריך להתכופף והתלמידים שמשני צדיו מנהלים "דו-קרב" של שמות דמויות בתנ"ך. הראשון שנגמרות לו הדמויות נפסל.
- ❖ תופסת ערים מהתנ"ך – יש תופס (או תופסים) ובכדי להתגונן מהם צריך להגיד שם של עיר/מקום מקראי.
- ❖ משחקים לא "תנ"כיים" - ווא!, הרוח נושבת, וכו'...

הסבר קצר על היום:

יש לנו היום הזדמנות מיוחדת – קצת כמו לחבר פרצוף לשם של מישהו שרק דיברתם אתו בטלפון. היום אנחנו נבקר במקומות שלמדנו עליהם ממש. ונבחן האם מה שנמצא בשטח עוזר לנו להבין את הכתוב יותר טוב, או שאולי הוא רק מפריע לנו. האם הוא מפריך את הסיפור לחלוטין או דווקא נותן לקיומו.

חלק מהתשובות לשאלות האלה נמצאות בראש הגבעה (עזקה), ובשביל לגלות אותם נצטרך קודם כל לעלות. בעליה לתל יש אבנים ועליהם הפסוקים מהסיפור, התלמידים יצטרכו להיעזר בפסוקים במהלך עלייתם.

משחק העלייה לתל עזקה

- מחלקים את הכיתה לשתי קבוצות (בכיתות של רביבים אפשר לחלק לפי קבוצות הלמידה).
- כל קבוצה מקבלת כרטיסיות עם שאלות שהתשובות להן נמצאות בפסוקים, כשהמטרה היא לענות על הכל ולהגיע ראשונים **בהרכב מלא** לראש הגבעה (**לוגיסטיקה : צריך לשלוח מישהו להמתין בראש הגבעה לפני שהתלמידים עולים**)

כרטיסיות:

1. עליכם לאסוף את המספר הרב ביותר של מקומות המציינים בפסוקים – (בהמשך היום הם גם נזהה אותם בשטח ממש). (יהודה, שכה, עזקה, בית לחם, גת, עמק האלה)
2. מצאו את מספר הפעמים בהן מופיעה המילה: "פלשתים" בהטיותיה (12)
3. "גם בשדה וגם בברזל, בגלל הפלישתים לא נותר ממני בכל ישראל" (חרש)
4. אמה= 50 ס"מ, זרת= חצי אמה. מה היה גבהו של גלית?
5. לא צריך שכולם ילחמו, מספיקים רק שניים. גלית מציע להכריע את המלחמה ב_ _ _ _ - (קרוב ביניים)
6. שאול אסף שם את כל ישראל (לפני שנבהל ולקח יום מחלה), וגם אנחנו כאן עכשיו ב- _ _ _ _ - ה. (עמק האלה)

סיכום

בראש התל אוספים את התשובות, ומכריזים על הקבוצה המנצחת (אפשר לפרגן גם באיזה טופי)

הפסוקים לפי סדר העלייה:

1. וּבַעַת הַהִיא, פְּלִשְׁתִּים מְשָׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל (שופטים י"ד, ד)
2. וְחָרַשׁ לֹא יִמָּצָא, בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: כִּי-אָמַר (אָמְרוּ) פְּלִשְׁתִּים--פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים, חָרַב או חֲנִית. (שמו"א י"ג, י"ט)
3. תְּהִי הַמְּלַחְמָה חֲזָקָה עַל-פְּלִשְׁתִּים, כָּל יְמֵי שָׁאוּל; וְרָאָה שָׁאוּל כָּל-אִישׁ גָּבוּר, וְכָל-בֶּן-חַיִל, וַיֹּאסְפוּהוּ, אֵלָיו. (שמו"א י"ד, כ"ב)
4. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-שָׁמוּאֵל, עַד-מָתִי אַתָּה מֵתְאַבֵּל אֶל-שָׁאוּל, וְאֲנִי מֵאַסְתִּיו, מִמֶּלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל; מִלֹּא קָרַנְךָ שֵׁמוֹ, וְלֹךְ אֲשַׁלַּחְךָ אֶל-יֹשֵׁי בֵית-הַלְחָמִי--כִּי-רָאִיתִי בְּבִנְיָו לִי, מֶלֶךְ. (שמו"א, ט"ז א)
5. הִנֵּה רָאִיתִי בֶן לְיֹשֵׁי בֵית הַלְחָמִי, יֹדֵעַ נֶגֶן וּגְבוּר חַיִל וְאִישׁ מְלַחְמָה וְנָבוֹן דְּבָר, וְאִישׁ תֹּאֵר; וַיְהוֶה, עִמּוֹ. (שמו"א ט"ז י"ח)
6. וַיֹּאסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת-מַחְנֵיהֶם, לְמַלְחָמָה, וַיֹּאסְפוּ, שְׁלֹחַ אֲשֶׁר לַיהוָה; וַיַּחֲנוּ בֵּין-שׁוֹלָה וּבֵין-עֲזָקָה (שמו"א י"ז א)
7. וְשָׁאוּל וְאִישׁ-יִשְׂרָאֵל נֹאסְפוּ, וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה; וַיַּעֲרֹכוּ מְלַחְמָה, לְקִרְאת פְּלִשְׁתִּים. (יז ב')
8. וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל-הָהָר, מִזֶּה, וַיִּשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל-הָהָר, מִזֶּה; וְהַגִּיא, בֵּינֵיהֶם. (יז ג')
9. וַיֵּצֵא אִישׁ-הַבָּנִים מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים, גְּלִית שְׁמוֹ מִגֵּת: גְּבָהוּ, שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזָרַת. הַ וְכוּבַע נַחֲשֵׁת עַל-רֹאשׁוֹ, וְשָׂרִיוֹן קִשְׁקָשִׁים הוּא לְבוּשׁ (י"ז ד-ה)
10. וּמִצַּחַת נַחֲשֵׁת, עַל-רִגְלָיו; וְכִידוֹן נַחֲשֵׁת, בֵּין כַּתְּפָיו. ז. וְחָץ (וְעֵץ) חֲנִיתוֹ, כְּמִנּוֹר אַרְגָּמִים, וְלַהֲבַת חֲנִיתוֹ, שֵׁשׁ-מֵאוֹת שְׁקָלִים בְּרֶזֶל (יז ו-ז)
11. וַיִּקְרָא אֶל-מַעֲרֹכַת יִשְׂרָאֵל, בְּרוּ-לָכֶם אִישׁ, וַיֵּרֵד אֵלָי. ט. אִם-יֹכֵל לְהִלָּחֵם אִתִּי, וְהִפְנִי--וְהִינּוּ לָכֶם, לְעַבְדִּים; וְאִם-אֲנִי אוֹכַל-לוֹ, וְהִפְתִּיו--וְהִייתֶם לָנוּ לְעַבְדִּים (יז ח-ט)
12. וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי, הַשָּׂכֶם וְהָעֵרֶב; וַיִּתְּצֵב, אַרְבָּעִים יוֹם (יז ט"ז)
13. וַיֹּאמֶר דָּוִד מֵה-יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר יִכֶּה אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי הַלֵּז, וְהִסִּיר חַרְפּוֹ מֵעַל יִשְׂרָאֵל: כִּי מִי, הַפְּלִשְׁתִּי הָעֵרֶל הַזֶּה, כִּי חָרַף, מַעֲרֹכַת אֱלֹהִים חַיִּים. (י"ז כ"ו)
14. וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל-דָּוִד, לֹא תֹכֵל לָלֶכֶת אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה, לְהִלָּחֵם, עִמּוֹ: כִּי-נַעַר אַתָּה, וְהוּא אִישׁ מְלַחְמָה מְנַעֲרִיו. (י"ז ל"ג)
15. וַיֹּאמֶר, דָּוִד, יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּילַנִי מִיַּד הָאָרִי וּמִיַּד הַדָּב, הוּא יִצִּילַנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה (י"ז ל"ז)
16. וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל-דָּוִד לֵךְ, וַיְהוֶה יְהִיָּה עִמָּךְ. (י"ז ל"ז)

2 - תבליט ותכנית בשפלת יהודה**מיקום התחנה: מעלה תל עזקה – אפשר ליד דגם התכנית****1. הסבר כללי על המיקום:**

הסבר כשמסתכלים על שטח באופן כללי – אפשר להבחין בשני גורמים שמשפיעים על איך שהוא נראה – תכנית (מלשון: לכסות, כיסוי – מה שמכסה את השטח) ותבליט (מלשון: בליטה, מה שבולט מהאדמה - הר או עמק, מבנה השטח). התבליט זה המבנה של השטח כפי שהוא – הרים, גבעות, עמקים (אזורים גבוהים ואזורים נמוכים). התכנית זה כל מה שמכסה – מים (נחלים/ים), צמחייה, נוף אנושי (כבישים, יישובים). יש קשר ממש הדוק בין שני גורמים אלה – לתבליט יש השפעה על התכנית. זה נכון לגבי כל ההיסטוריה האנושית, וגם בתקופת במקרא.

- **עזר:** מפת אזור יהודה – את אזור יהודה אפשר לחלק ל4 אזורים: מישור החוף, שפלת יהודה, הרי יהודה, מדבר יהודה. להפנות את התלמידים למה שרואים בשטח – את ההר הגבוה לעומת השפלה. במפה אפשר להראות את הצבעים הכהים יותר באזורים הגבוהים ואת הצבעים הירוקים יותר באזורי המישור.

2. מבנה השפלה

אנחנו נמצאים בשפלה. שמה של השפלה נובע מהאופי של השטח – גבעות משתפלות (נמוכות) מתחת להרים. ככל שמתקדמים מערבה (להצביע על הכיוון) – הגבעות נעשות רכות ונמוכות יותר.

[הרחבה למדריך: זה נובע מסוג הסלע שממנו עשויה השפלה – סלע קרטון, שהוא סלע רך ולכן הוא נוטה יותר לשינויים ע"י גורמים שונים (מים, רוח) שמעצבים אותו, מאשר הסלע הקשה בהרי יהודה וירושלים – גיר. לפני מיליוני שנים כל האזור של יהודה היה מכוסה ים, באזור השפלה הים היה עמוק יותר – ולכן נוצר יותר לחץ על הקרקעית של הים, וכאשר הים נסוג נוצר באזור זה סלע יותר רך על פני האזורים שהיו רדודים יותר (כמו למשל אזור ההרים). הרי יהודה מהווים נקודת קו פרשת מים. מים תמיד חותרים להגיע למקום הנמוך יותר. במדבר יהודה – האזור הנמוך יותר הוא ים המלח ולכן הנחלים במדבר יהודה מתחתרים לכיוון מזרח ואילו באזור השפלה הנחלים מתחתרים לכיוון מערב – מישור החוף].

- **עזר:** מבנה השפלה.

גבולות אזור השפלה (להראות על המפה):

- מצפון: נחל שילה/ ירקון
- מדרום: נחל הבשור
- ממערב: מישור החוף
- ממזרח: הרי יהודה

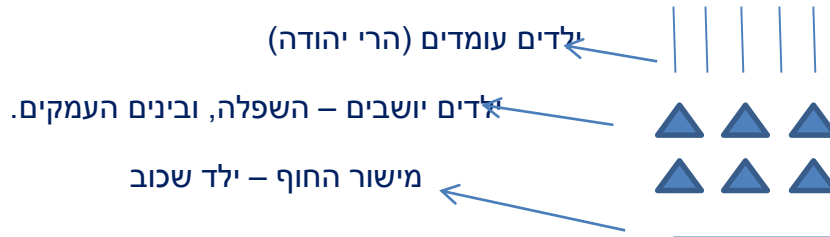
את השפלה חוצים 4 נחלים - נחל איילון, נחל שורק, נחל האלה, נחל השקמה – משום שמדובר באזור מאוד רך (זוכרים?) המים שזרמו בכל אחד מהנחלים יצרו עמק מאוד רחב (המים שזרמו בנחלים הצליחו לשחוק היטב את הסלע), כך שבשפלה יש 4 עמקים מאוד רחבים שחוצים ממזרח למערב (הסדר הוא מצפון לדרום): עמק איילון, עמק שורק, עמק האלה, עמק תרקומיה (שקמה). העמק שאנו רואים מולנו בתל עזקה – זהו עמק האלה, שזורם ממזרח למערב. ההתרוממות של תל

עזקה הגבוהה גרמה לנחל לחתוך קצת צפונה, אבל הוא ממשיך וזורם לכיוון הים התיכון מערבה אחרי התל (אפשר לראות אם מתסכלים צפונה).

3. בניית מפה אנושית - תבליט

אחרי שהבנו איפה אנחנו נמצאים נתמקד בשפלה – משתמשים בתלמידים כדי לבנות את השטח.

- מבקשים מ4 תלמידים לעמוד בשורה – הם יהיו הרי יהודה.
- מבקשים מ8 ילדים לשבת מתחת לילדים העומדים
- מבקשים מ1-2 תלמידים לשכב מאונך לתלמידים היושבים – כך שביניהם נוצרים 4 עמקים.

הגובה של הילדים מתאר את הגובה של האזור. עכשיו יש לפנינו מפה אנושית של האזור ונמשיך את ההסבר:

הארכיאולוגיה מלמדת אותנו שהאזורים של העמקים מלאים ביישובים קדומים. למה? הביטו במפה ונסו לחשוב מה בעמקים משך את האנשים? מה קל יותר לעשות בעמק על פני ההר? **נבקש ממתנדב לעבור מההר (התלמידים העומדים) אל מישור החוף (התלמידים השוכבים) – איפה הוא יעדיף ללכת? על הילדים היושבים או ביניהם? [ביניהם, באזור הנמוך...]** כלומר – העמקים בשפלה יצרו דרך נוחה למעבר מההר למישור החוף. איפה שיש דרכים – יש יישובים! היישובים לא ממש בתוך העמקים, אלא סמוך להם (כמו תל עזקה).

4. הצבת התכסית (יישובים ואירועים) על המפה:

מחלקים לתלמידים כרטיסיות והם צריכים להשלים (מתנדבים בכל פעם או תחרות – כל אחד לעצמו) לפי המפה את היישובים (להניח אבן על הכרטיסיות). עזרים:

- כרטיסיות עם דמויות – יהושע, שמשון, שאול/דוד/גלית.
- כרטיסיות עם שמות הנחלים – שילה, שורק, אלה, בשור.
- כרטיסיות עם שמות יישובים ישראליים – שעריים (היא תל כיאפה), שכה, בית שמש, עזקה.
- כרטיסיות עם שמות יישובים פלישתים – עקרון, גת, אפק, אשקלון.

- בכל אחד מהאזורים יש לנו סיפורים מפורסמים שמעידים על ההתיישבות באזור [נמקם את הדמויות בעמקים הקשורים אליהם (יהושע, שמשון, דוד ושאול)]
- בעמק איילון - כל סיפורי יהושע ("שמם בגבעון דום וירח בעמק איילון")
- בעמק שורק – כל סיפורי שמשון הגיבור (ספר שופטים)
- בעמק האלה – ספר שמואל – סיפורי מלחמות שאול בפלישתים.

בסיפור שלנו אפשר למקם את אזורי ההתיישבות של ישראלים ופלישתים:

- נמקם את כרטיסיות היישובים הישראלים על המפה האנושית שלנו –
 - שילה – בין נחל שילה (ירקון) לנחל שורק.
 - בית שמש – בין שורק לאלה.
 - עזקה ושכה – בין נחל האלה לנחל השקמה.
 - לכיש – בין נחל האלה לנחל השקמה.
- נמקם את היישובים הפלישתים באזור החוף:
 - אפק
 - עקרון
 - גת
 - אשקלון

**** חידה: מאיזה עיר גלית??** אשקלון לפי השיר של כוורת (גלית מדבר באשקלונית). גת לפי שמ"א י"ז ☺ - פס' 4 - "וַיֵּצֵא אִישׁ-הַבְּנִיִּים מִמְּחֻנוֹת פְּלִשְׁתִּים גְּלִית שָׁמוּ **מַגַּת**"

5. סיכום וחיבור לסיפור המקראי

ראינו שיש קשר הדוק בין התכסית לתבליט. בתקופות השונות העמקים היו מאופיינים באוכלוסיות שונות. אנחנו נתמקד כמובן במאה ה-10 לפנה"ס, תקופת ממלכת ישראל. בתקופה זו, מי שישב באזור ההר היו הישראלים, ומי שישב באזור החוף היו פלישתים. השפלה אם ככה – היא אזור המפגש בין האוכלוסיות. בעתות שלום – היה האזור מוקד של קשרי מסחר ומעבר, בעתות מלחמה – זו הייתה חזית הקרב.

בפרק יז" בשמואל א' - א וַיֵּאָסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת-מַחְנֵיהֶם לְמַלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שָׂכָה אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיִּחַנוּ בֵּין-שׁוֹכָה וּבֵין-עֲזָקָה בְּאֶפְסֵי דָמִים.

בשלב מסוים נראה שהפלישתים הצליחו גם לכבוש אזורים בתוך השפלה – ובמהלך תקופת שלטון שאול הם כל הזמן מנסים לפלוש לעוד שטחים. זה נזכר בספר דברי הימים, שהוא ספר שמספר מחדש את הסיפור של ספרי שמואל ומלכים – דברי הימים ב' כ"ח 18: "יַח וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וְהִנְגִּב לַיהוּדָה וַיִּלְכְּדוּ אֶת-בֵּית-שֶׁמֶשׁ וְאֶת-אֵילֹן וְאֶת-הַגְּדְרוֹת וְאֶת-שׁוֹכָה וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת-תַּמְנָה וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת-גַּמְזוֹ וְאֶת-בְּנוֹתֶיהָ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם".

אחת המלחמות בין ישראל לפלישתים היא המלחמה שבה נערך הקרב בין דוד לגלית.

3 - הסיפור המקראי

מיקום והסבר למדריך: התחנה ממוקמת באחת התצפיות שעל תל עזקה. התל היה חלק מהרכס עליו ישבו הפלישתים בשעה שהתחולל הקרב בין דוד לגלית בעמק. את הסיפור התלמידים מכירים כפי שהוא נלמד בכיתה (וגם הם חזרו עליו במהלך העלייה לתל). היום נפגוש נקודת מבט חדשה לסיפור הקרב - נקודת מבטו של הפלישתי- גלית. מספרים לתלמידים שארכיאולוגיים מצאו בתל עזקה את יומנו הסודי של גלית, ובו קטעים נדירים שלא מופיעים בתנ"ך שמספרים את סיפור הקרב מנקודת מבטו של גלית.

אפשר לשאול את התלמידים לפני ההקראה [קצת להרחיב על נקודות מבט]:

- מהי נקודת מבט?
- מה אפיין את נקודת המבט של הסיפור שלנו?
- איך לדעתכם גלית יספר את הסיפור?
- מה הוא ידגיש? מה לא?
- מי יהיה הרע? מי הטוב?

פעילות:

1. מקריאים לתלמידים (כדאי לשלב קצת הומור ומשחק) קטע מיומנו של גלית. **על המורה להכין את התלמידים לכך שבסוף הקטע יהיו חידות על פרטים מהקטע, ולכן כדאי להם להיות קשובים.**

** המורה יכול להקריא את הקטע מיומנו של גלית בעצמו, או לבקש מאחד התלמידים לעשות זאת.

** אפשר שהמורה יקריא ותלמיד אחד ישחק את גלית כותב והוגה את דבריו תוך כדי הקראת המורה.

2. לאחר מכן, ישנן 6 חידות בציורים על פרטי הסיפור אותן יש לחוד לתלמידים.

הפתרון לחידות לפי הסדר שהן מופיעות בקובץ:

- עמק האלה
- שש אמות זרת
- נושא הצינה
- גלית
- פלישתים
- קרב ביניים

***** בסוף – מגלים לתלמידים שהכל זה שקר! שלא יחשבו שזה באמת נמצא!....! ***** ☺

יום רביעי, שנת 987-

יומני היקר,

הבוקר קמנו לצוד בוקר של המתנה ממושכת, האויב נצרך מולנו מצדו השני של צמק האלה היפה. היה יום שמי ובהיר, ואחד המפקדים אמר שהוא רואה את יבוס. בכל אופן, במהט חטוף לכיוון היס, היה אפשר לראות את הבית. כל אחד מאיתנו, גם אם לא דיבר על כך בעליו (בכל זאת, אנחנו לחומים אמזיזים) – התעצצצ קצת, בזה אני בטוח.

למחמה אף אחד לא התעצצצ, בודאות. איש לא זוכר מתי התחיל הסכסוך שלנו עם האויב, אבל עכשיו אנחנו שוב ניציבים מולו לקראת קרב נוסף במחמה הגלית נאמרת, שאיש לא יודע על מה היא ומדוע.

אני בכלל מתנדב למחמות. החלום שלי הוא לחיות באת, לצבוד בכרמים ביום, ולבלות עם החברים בפאה בצרה, לנצח בתחרויות ובאתלטים השונים ולזכות לחיאות כפיים. תמיד היית קצת ביישן, אבל קשה להסתתר כשאתה באזה עס אמות ולרת...

אני מסתכל סביב על חבריי הלוחמים, על נוסא הצניח הנאמן שלי ועל המפקדים ועצובה לי המחשבה – שחלק גדול מהם לא אראה שוב לאחר הקרב מול הצברים. ואז, יומני היקר, עלתה מחשבה הראשית (או כמו שחברי" אומרים בצחוק כשיש לי רציון: "מהו לז בתוק הדלצת על הכתפיים של גלית"). חשבתי על רציון מבריק: מדוע לבלבל כל-כך הרבה חיי אדם בקרב שאיננו יודעים לפע מה אנו יוצאים אליו? בשביל מה ההרד? למה שכל בחורינו הטובים, אחיי לנשק, לא יחזרו אל כרמיהם ואל נשותיהם? במקום זאת, אתנדב אני ללכת לקרב לבדי, ואאתגר את האויב שישלח את הלוחם הטוב ביותר מצידו להתצמת מולי. מי שנצח, יביא ניצחון לצמח. נקרא לזה: "בינויים".

הרציון שלי גאנוי מתי סיבות:

1. הצברים הם עם קטן-קומה, ולא סביר שיימצא מביניהם מישהו חלק ממני. אפילו בינינו, הפלשתים, אני נחשב לשובר שיאי גובה ורוחב.
2. יחסכו חיי אדם, וצמק האלה היפהפה יחזור לשלוותו ולפריחתו, ולא יתמלא נהרות של דם מחריד.

איני חושש להפסיד, אך אני קצת חושש ליטול חיי אדם. כפי שאמרת, יומני היקר, אני לא איש של הרג ומחמות. הייתי מצדו לנצל את הטודל והחזק שלי לזמירת עפנים ולזהרדות ידוים, אבל מצד שני, אם זה מה שעשוי לסיים את המחמה במהרה, אני מניח שזה הדבר הנכון לעשות. אלא אם הסרן כצת, יומני היקר, ואציץ לו את הרציון שלי.

יום ראשון שנת 987-

יומני היקר,

זה כבר כמה בקריט שאני יורד אל הצמק ומנסה לשכנע את שאול, המלך של ישראל, לזרוט עם התכנית שלי. מה הוא לא מבין?! הרי זאת הדרכ הטובה ביותר לסיים את המלחמה הנוראית הזאת... אני חושב שאולי זה קשור לצומדה שאני צועק לעברו את ההצעה בקול רם. זה באמת יכול להיות קצת מחיד לראות אדם באודל שלי צועק ככה... אבל אין לי מה לעשות! אם אתקרב אל מחנה ישראל טיפה יותר- יהרסו אותי!

אני חייב להודות, שזה לא אורט לי יותר מידי לפחד מישראל- עם שהמלך שלו כהדן לא יכול להיות כל כך חזק... בכל אופן, אם הייתי שאול הייתי מתפלל שמישהו אחיץ יגיע להציל אותי ולהצנות לאתגר של קרב הביניים...

שוב הניצ הבוקר. הניצ שוב הזמן לרדת לצמק ולהניצ בצעקות את התכנית לשאול. נקווה לטוב...

אכתוב שוב מחר, יומני היקר, בתקווה שאכתוב לך כבר מהדרך הביתה!

4 - חיי היומיום בתקופה המקראית בדגש על מדידת זמן וביטויי זמן

מיקום: ההדרכה נעשית בסמוך/סביב לשעון השמש בתל עזקה.

שורה תחתונה: לא היו שעונים בתקופה המקראית, וגם לא שעוני שמש, כמו השעון שלפנינו, אך השמש והסתכלות על הטבע עזרו למדידה של זמן.

1. פתיחה

לבקש ממתנדב לקרוא את הפסוק (שמואל א יז 16) "וַיֵּגֶשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשָּׁפָם וְהָעָרֵב וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם"

• **מה הכוונה במילים "השכם והערב"? למה לא כתוב שעה מדויקת? למשל גלית הגיע בכל בוקר בשעה תשע ובכל ערב בחמש וחצי?**
התשובה: "השכם והערב" = בבוקר ובערב (כאשר אנו משכימים קום- להתעורר, הערב- ערב).

אין שעונים בתקופה המקראית, אין שעות מדויקות כמו במדידת זמן מודרנית.
 • **אז איך ידעו שגלית הגיע בבוקר ובערב? איך בכלל ידעו להבחין בין הבוקר לערב? תשובה:** כמובן לפי השמש. להראות את שעון השמש, ולבדוק אם הוא מדויק.

2. המסלול שעושה השמש בכל יום

ההסבר יעשה בעזרת חידון דפדוף בתנ"ך - להכריז על מראה המקום, והמשימה היא למצוא את הפסוק והמילה כמה שיותר מהר. אחרי כל כיוון שנמצא - להסביר את המסלול של השמש.
 א. השמש זורחת במזרח- להראות את כיוון מזרח - דברים [פרק ד' פסוק 47] מילה שניה לפני הסוף- מזרח
 ב. השמש עולה כלפי אמצע השמים, אבל עם נטייה לדרום (יכול להיות שזה יהיה מצב השמש בזמן ההדרכה) - קהלת [פרק א' פסוק 6] מילה חמישית- דרום
 ג. השמש שוקעת במערב - מגיעה דרך הדרום - במדבר [פרק ט' פסוק 21] מילה חמישית- מערב- שימו לב שהמילה מערב ככיוון לא קיימת בתנ"ך.
 ד. ישעיה פרק יד' פסוק 13 מילה אחרונה- צפון – השמש לא נמצאת בצפון (לכן, ביער עבות, שהוא כל כך צפוף ואי אפשר לראות את השמש יהיה טחב על הצד הצפוני של גזעי העצים).

3. הסבר נוסף על הכיוונים

שמות הכיוונים קשורים לשמש:

- מזרח- השמש זורחת מהמזרח
- דרום- השמש "דרה"- גרה בדרום
- מערב- השמש מגיעה למערב בערב.
- צפון- "צפון=מסתתר" - השמש מסתתרת מהכיוון הזה, לא נמצאת בצפון.

4. איך בכל זאת היה אפשר לקבוע פגישה בתקופה המקראית? איך הבחינו בין הבוקר לערב?

חשוב להדגיש שמדובר בתקופה שבה אנשים ראו את הטבע, חיו בטבע והיו הרבה יותר קשובים אליו מאשר אנשים בתקופה המודרנית הקשובים בעיקר לאמצעים טכנולוגיים ונמצאים בתוך בניינים רוב היום.

המיקום של השמש לימד על החלק של היום. לכן אין בתנ"ך ביטוי כמו בשעה שלוש, אבל יש ביטוי זמן אחרים שחלקם קשורים לשמש – למשל כשמתכוונים לשיא היום נהוג לומר "כחום היום".

5. משימה- ביטויי זמן מהתנ"ך

כל זוג/שלישייה יקבלו מראה מקום על כרטיסייה שבו ביטוי זמן כלשהו. על הכרטיסייה קו ריק לכתוב ביטוי הזמן שנמצא. יש לכתוב את ביטוי הזמן שנמצא בפסוק. לאחר מציאת המילה/ ביטוי יש לסדר את הכרטיסיות על שעון השמש בסדר כרונולוגי מתאים ביחס לכרטיסיות האחרות.

מראי המקומות מסודרים לפי הסדר הכרונולוגי:

- שמות [פרק יד' פסוק 27] מילים תשיעית ועשירית (לפנות בוקר)
- איוב [פרק ג' פסוק 9] שתי מילים אחרונות (כעפפי שחר)
- שמואל ב' [פרק כג' פסוק 4] שתי מילים ראשונות – "וְכָאֹר בִּקֶּר וְזָרַח-וְכָאֹר בִּקֶּר וְזָרַח-שָׁמֶשׁ בִּקֶּר לֹא עָבֹת מִנְגָה מִמָּטָר דָּשָׁא מְאָרֶץ - כנראה הכוונה לזריחה- אור בוקר- כשמתחיל אור הבוקר.
- שמואל א יז 16 מילה שלישית (השכם)
- שמואל א [פרק כט' פסוק 10] מילה שנייה (השכם)
- בראשית [פרק א' פסוק 5] מילה שלישית מהסוף (בוקר)
- שמות [פרק יב' פסוק 10] מילה שלישית מהסוף (בוקר)
- בראשית [פרק יח' פסוק 1] שתי מילים אחרונות (כחום היום)- כנראה כאשר השמש באמצע השמים, כאשר הכי חם. פה אפשר להסביר שמדובר בזמן יחסי. כאשר היום ארוך יותר (למשל בקיץ) הזמן של "כחום היום" יהיה מאוחר יותר מ"חום היום" בחורף.
- שמואל ב' [פרק ד' פסוק 5] מילה אחרונה (צהריים)
- דברים [פרק כג' פסוק 12] מילים שנייה- שלישית (לפנות ערב)
- בראשית [פרק כד' פסוק 63] מילים חמישית- שישית (לפנות ערב)-
- שמואל א יז 16 מילה רביעית (הערב) b - ראה שהמילים "הערב" ולפנות ערב דומות, קשה למצוא הבדל בניהן- הכוונה כנראה לתחילת הערב.
- בראשית [פרק א' פסוק 5] מילה חמישית מהסוף (ערב)
- שמות [פרק יב' פסוק 6] שתי מילים אחרונות (בין הערביים)- הזמן שבין שקיעת החמה ליציאת הכוכבים
- במדבר [פרק ט' פסוק 16] מילה אחרונה (לילה)
- תהילים [פרק קיט' פסוק 62] שתי מילים ראשונות (חצות לילה)
- שמות [פרק יב' פסוק 29] מילה שנייה- שלישית (חצי הלילה)
- שופטים פרק ז' פסוק 19] מילה 9, 10, 11 (ראש האשמורת התיכונה) - פה צריך להסביר שאשמורת היא כנראה חלוקה של הלילה לחלקים. האשמורת התיכונה- האמצעית, מתוך שלוש ככל הנראה. הכוונה ככל הנראה לזמן של לפנות בוקר בשפה בת זמנינו.
- שמות יד 24 מילה שניה ושלישית (אשמורת הבוקר)

6. אם יש זמן - הרחבה:

מהי ההוכחה לכך שהמספר המקראי מודע לכך שהשמש זורחת וזזה במהלך היום?

יהושע [פרק י' פסוק 12]

"אֶז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בַּיּוֹם תַּת יְהוָה אֶת-הָאֲמָרִי לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינַי יִשְׂרָאֵל אֶז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בַּיּוֹם תַּת יְהוָה אֶת-הָאֲמָרִי לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינַי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹשׁ בְּגִבְעוֹן דָּוִם וַיֵּרַח בְּעֶמֶק אֵילֹון"

להראות את עמק אילון (מצפון לנו), שם לפי הסיפור התרחש הנס שהשמש עמדה וכך הקרב יכול היה להמשיך (אם השמש הייתה זזה – האור היה לאט לאט כבה ולכן הוא מבקש שהשמש תעמוד).

7. לסיכום

בתחנה דיברנו על הזמן בתנ"ך ובעולם הקדום שנמדד בעזרת השמש והסתכלות בטבע. הזמן היה יחסי, ולא נמדד בצורה מדויקת בשניות ושעות כפי שאנו מודדים אותו היום.

בתחנה עצמה יש שעון שמש – כדאי להסביר לתלמידים כיצד משתמשים בו:**כיצד פועל שעון שמש?**

צורתו של השעון הינה מקל או מוט תקוע באדמה וצלו נופל על האדמה או על קיר שעליהם סומנו יחידות הזמן. בצורה זו הצליחו לחלק את היום לחלקים.

השמש נעה במשך היום ממזרח למערב. אם נציב מוט באדמה ונעקוב אחר הצל שלו, נבחין כי אורך הצל משתנה וכן כיוונו. הקו המסומן שבו נפל הצל מסמן את השעה.

שעון השמש הינו השעון העתיק בעולם. הראשונים שכלל הנראה חשבו על שעון זה היו המצריים, לפני כ- 5000 שנה. המצרים היו הראשונים שחילקו את היממה ל 24 שעות, 12 שעות לילה, 10 שעות יום ושעתיים לדמדומים: שעה לפני הזריחה ושעה לאחריה. שעון השמש בו השתמשו במצרים נקרא אובליסק. קרני השמש פגעו באובליסק ונוצרו צללים מסביב לאובליסק. הצללים שנעו סביבו דמו לשעון שמש, הם אפשרו לאנשים לחלק את היום לבוקר ולילה. כמו כן האובליסק אפשר לדעת מתי מתרחש היום הקצר ביותר והארוך ביותר בשנה. כאשר הצל היה קצר יותר בצהרים או לחילופין ארוך יותר.

חסרונו של שעון השמש, שלא ניתן להשתמש בו בלילה ובימים מעוננים.

5 – השער הדרומי (ארבעה תאים) ח'רבת קיאפה

מיקום: את הפתיחה אפשר לעשות בכל מקום בתל, אחרי שיורדים מהאוטובוס. אחר כך – הפעילות על השער כדאי שתהיה בסמוך לו.

1. פתיח לח'רבת קיאפה

אנחנו עומדים ליד החומה של עיר מתקופתו של דוד המלך. אין עוד מקום בארץ (נכון להיום), שאנחנו יכולים למקם בצורה כזו ממוקדת על ציר הזמן.

למה?

בירושלים – למשל – עיר דוד מכוסה בבנייה מתקופות מאוחרות יותר, כמו שראיתם בתחנה על תל ארכאולוגי. ואפילו באזורים שנחפרו מתקופת בית ראשון – יש רצף ואי-אפשר להבדיל בין מה שהיה בימי דוד להרחבות, שיפוצים ותוספות מאתיים שנה אח"כ. היישוב כאן, בקיאפה, התקיים למשך פחות ממאה שנה עד שהוא נחרב (ואז עמד שומם למשך בערך 600 שנה – עד קצת לפני הכיבוש ההלניסטי של אלכסנדר מוקדון, שמטבעות מתקופתו נמצאו כאן). בניגוד לירושלים, פה אפשר להגיע בקלות לשרידים בלי להתלבט אם זו שכבה מקורית או שיפוץ מאוחר. [יש סך הכול 3 שכבות: מאה 11 לפנה"ס, מאה 4 לפנה"ס, מצודה ביזנטית קטנה מהמאה 4 לספירה]. החוקרים מצאו כאן חרצני זיתים שרופים שאפשר היה לתארך (בשיטה שנקראת פחמן 14, ובודקת כמה זמן עבר מאז שחומר אורגני הפסיק להיות חלק מיצור חי, והתחיל להתפרק), לתחום הזמן של השנים 1020 עד 975 לפני הספירה. התקופה הקצרה שהמקום הזה פעל, הייתה בימיהם של שאול, דוד ושלמה (את מלכות דוד נהוג לעגל לשנת 1000 לפנה"ס).

עד לפני עשר שנים (שנת 2007), חשבו שהמקום הזה הוא סתם גבעה עם בנייה חקלאית (טרסות) מהתקופה העות'מנית (כלומר מלפני 200 או 400 שנה). אפשר להצביע על שרידי החומה העות'מנית בצד הרחוק: בנויה מאבנים קטנות, נראה כמו סתם טרסה שנועדה ליישר את השטח לעבודה חקלאית עתידית. גם השם של המקום: **חרבת קיאפה, החורבה של ה'תלבושת' (או 'השמלה') – הוא על שם החומה הבולטת שמקיפה אותה כמו בגד או קישוט. פשוט חשבו שזה הדבר היחיד שיש פה... (תרגום נוסף אפשרי הוא ה'חרבה בעלת הנוף הרחב).** לפני כעשר שנים, עובד של רשות העתיקות (בשם סער גנור) שם לב שיש כאן, מתחת לחומת האבנים הקטנות, בסיס של אבנים גדולות מאוד (מגה-ליתיות: אבני ענק) ושונות באופי שלהן. הוא החליט לבדוק מה הסיפור – ויחד עם המורה שלו מהאוניברסיטה העברית (הארכאולוג ד"ר גרפינקל) הם יצאו לחפירת ניסיון, בשנת 2007; והמשיכו כאן ל-6' עונות חפירה' עד לפני כשנתיים וחצי (2013).

מאז, האתר הזה הפך להיות 'סלע המחלוקת' בין חוקרים משתי אסכולות: אלו שרואים בסיפורי שמואל-מלכים חיבור היסטורי שמתעד במדויק את ימי בית ראשון, ואלה שרואים בו חיבור שמביע רעיונות רוחניים ודתיים – ולא נועד לתת תיעוד היסטורי מדויק. הראשונים ('מקסימליסטיים') – סבורים שקיומו של יישוב מבוצר כל-כך רחוק מהמרכז השלטוני בירושלים, מעיד על ממלכה גדולה וחזקה. האחרונים ('מינימליסטיים') – סבורים שקשה להסיק מהשרידים הללו מה בדיוק היה כאן (אולי ישבו פה בני עם אחר? אולי הייתה פה עיר עצמאית?), הם מאמינים שדוד ושלמה היו מן שייח'ים ששלטו מכפר אחד על הכפרים מסביב באזור ירושלים בלבד (ולא: מלכי אימפריה שהשתרעה מארם בצפון עד אילת בגבול מצרים).

אם שואלים: עצם קיומו של 'בית דוד' מגובה בעדות ארכאולוגית לפי שתי הגישות, כיוון ש-200 שנה מאוחר יותר חזאל מלך ארם התגאה בכתובת מלכותית שהוא השאיר בכך שניצח את המלך יהואחז מבית דוד ויורם מבית עמרי (נמצאה בתל-דן ב-1993).

הממצאים הללו הם טריים מאוד, והוויכוח הזה (בין מקסימליסטיים - אלה שחושבים שכמה שיותר ('מקסימום') מהתנ"ך הוא היסטוריה, ורק כשיש סתירה ברורה בין התנ"ך לממצא הארכאולוגי או לעצמו אז לא; לבין מינימליסטיים - שחושבים שרק המינימום, שיש עדויות מבחוץ שמחזקות אותו הוא היסטוריה) עדיין נמשך.

בטוח שהיה כאן יישוב מבוצר (בראש הגבעה יש מבנה גדול וחזק במיוחד - אולי ארמון מושל), שאחז בצומת אסטרטגית - שער אחד שלו פנה לכיוון הדרך החשובה שעברה בנחל האלה - והשני פנה לכיוון הדרך לפלשת.

אנחנו מזמינים ומעודדים אתכם להקשיב היום למה שנראה לכם כאן בקיאפה וגם בתל עזקה - ולנסות לגבש עמדה משלכם.

אם הם שואלים: למה לא חפרו כאן קודם?

- כמו שאתם יכולים לראות מסביבכם, רוב השטח של האתר, כ-40%, הוא אבן גיר חשופה. במושגים של ארכאולוגים זה אומר שהסיכוי למצוא כאן ממצאים הוא קטן משמעותית (בערך ב-40%, אני מניח) לעומת מקומות אחרים. קצת כמו שמואל שראה את דוד הילד היפיוף והעדיף לחפש איזה פייטר מבוגר יותר, זה גרם להם לוותר על המקום הזה ולא לבדוק מה קורה כאן - עד שאותו עובד רשות העתיקות שם לב לאבנים הגדולות...

2. שער העיר בתקופת המקרא

ברוכים הבאים בשערי העיר! אנחנו נמצאים בשער של העיר שהייתה פה פעם. החומה כמובן הייתה הרבה יותר גבוהה - ושם ושם (להראות לשני הצדדים) היו בתי העיר. **השער היה מקום מאוד מרכזי בעיר.**

כדי להבין אילו תפקידים היו למקום הזה - **הסתכלו סביב והגידו: מה מאפיין את אזור השער?**

- זה הדבר הראשון שמי שמגיע מבחוץ יכול לראות - כמו 'פרסומת' של העיר, **לעשות רושם** על מי שעובר בסביבה (כמה היא חזקה/מטופחת/עשירה/מוגנת ע"י האל...)
- זו נקודה שדרכה כל מי שנכנס לעיר - סוחרים, אורחים, כוחות ביטחון (וגם גנבים, פולשים ועוד) ועוד - היו מגיעים. [נקודת **מפגש והתכנסות**] כתוצאה מכך, לכאן היו באים גם תושבי העיר שרצו לקנות, להיפגש, להודיע הודעות ועוד...
- זה מקום שאפשר לפקח בו על מי שנכנס או יוצא (למנוע משודדים להיכנס, ולמנוע מגנבים לברוח... [השער, המעבר הנוח היחיד])
- זו גם נקודת **התורפה** של החומה ולכן צריך לשמור עליה טוב טוב. [הגבול]

[עזר: תמונת שחזור של בית השער ממגידו.]

המקום שאנחנו יושבים בו, היה השער הדרומי של העיר שהייתה כאן. אם דוד הגיע לבקר פה - כנראה שמכאן הוא נכנס.

אפשר לראות את אבן הסף הענקית (8 טון), שסותתה כך שהדלתות ייחסמו עליה (ולא יתאפשר להכניס לום ופרוץ אותה מלמטה). יש מקום לצירים, ויש מקום של שתי דלתות, והיה מקום לחסום את השער מבפנים עם מוט אופקי (נקרא: דלתיים ובריח). השער לא היה רק פתח עם דלתות אלא מבנה קטן. 'בית השער', בדומה לחלק מהשערים שאתם מכירים מהעיר העתיקה בירושלים.

[להצביע על ארבעת התאים] כאן המבנה היה של בית שער עם ארבעה תאים (לכן נקרא 'שער ארבעה תאים'), שער תאים יכול להיות גם עם 6 או 8 (למשל בחצור). התאים שימשו להצבת שומרים/פקחים/סמלי פולחן מגינים ועוד. זו בנייה אופיינית לתקופת בית ראשון.

[להצביע על תעלת הניקוז]: לא רק בני אדם יצאו ככה מהעיר, השער היה המקום שנוח לנקז דרכו את מי הגשמים [[נמוך יותר, לא מוסיף עוד נקודות תורפה לחומה...]]

[תרשים שחזור ממגידו]: השער הוא מקום שחייבים לעבור בו כדי להיכנס לעיר, והוא בכל זאת מוסתר יחסית – והאנשים בתקופת המקרא ידעו את זה.

- כך, המפגש הראשון בן שאול לשמואל – כששמואל בדיוק בדרך החוצה מהעיר ושואל בדיוק מגיע לעיר לחפש אותו – קורה בתוך שער העיר.

"**יֵד וַיַּעֲלוּ הָעִיר; הֵמָּה בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר, וְהִנֵּה שְׂמוּאֵל יֵצֵא לְקִרְאָתָם לְעֹלוֹת הַבֶּמֶה. [...]** יח וַיִּגַּשׁ שְׂאוּל אֶת-שְׂמוּאֵל, בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר; וַיֹּאמֶר הַגִּידָה-נָא לִי, אֵי-זֶה בֵּית הָרֶאָה." (שמ"א ט')

- בנוסף, כאשר אחרי מות שאול, אבנר בן-נר (שר צבא שאול) כרת ברית עם דוד, ויואב בן צרויה שר צבא דוד רצה להיפטר ממנו – הכי נוח היה לתפוס אותו בשער. זה כאילו מקום פומבי, אז אבנר לא חושש – ובנוסף זה גם מקום צר (קשה להתחמק ולתמרן) ומוסתר (אז דוד או מישהו אחר לא יוכלו לראות עד שיהיה מאוחר מדי).

"**כֹּו וַיֵּצֵא יוֹאָב, מֵעַם דָּוִד, וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר [...]** וְדָוִד, לֹא יָדַע. **כִּז וַיָּשָׁב אַבְנֵר, חֶבְרוֹן, וַיִּטְהַר יוֹאָב אֶל-תּוֹךְ הַשָּׁעַר, לְדַבֵּר אֶתוֹ בְּשָׁלִי; וַיִּכְהוּ שָׁם, הַחֹמֶשׁ--וַיָּמָת, ...**" (שמ"ב ג')

לפני השער יש רחבה (להראות). זוהי רחבת השער (להצביע על החומה המבדילה בינה לבין העיר): לא כל מי שנכנס הנה אמור גם להיכנס לתוך העיר עצמה.

3. פעילות - מי השתמש בכל חלק של השער והאזור הצמוד לו?

מחלקים את הילדים לצוותים, כשכל צוות מקבל פתק עם דמות ופסוקים.

חשבו והסבירו: מה אתם (הדמות) נוהגים לעשות בשער העיר, באילו חלקים של אזור השער אתם נמצאים ומדוע אתם באים לכאן?

הדמויות והפסוקים לכרטיסיות:

- **נביא**

- **ירמיה י"ז יט-כ:** האל אומר לירמיהו ללכת לשער, כיוון שזהו המקום שבו עוברים המלכים, תושבי העיר ואנשים מחוץ לעיר שמגיעים אליה מכל יהודה, ושם לשא את דבר-ה'.

- **עמוס ה, טו:** הנביא קורא לעם להציג בשער משפט (כלומר: הוא נושא את נבואתו בנוגע לאופן שבו מתנהל המשפט בשער העיר, ולכן הגיוני שהנבואה תינתן דווקא שם, היכן שהעוולות מתרחשים).

- **מפקד המשמר של העיר**
 - **דברים ג', ד-ה:** הכותב מתפאר בכך שכבש את הערים שהיו להם חומה, דלתיים ובריח בממלכתו של עוג מלך הבשן. (מראה את התפקיד ההגנתי של הדברים).
 - **שמואל ב' י"א, כ-כא:** יואב מכין את השליח, שהמלך יכעס שהם נלחמו בקרבת החומה, והיה נוח לפגוע בהם שם. מביאים כדוגמה ספציפית את האישה שהרגה את אבימלך במצור כשזרקה עליו פלח רכב (האבן הרוכבת, העליונה, של הריחיים).
- **סוחר תושב העיר**
 - **מלכים ב' ז', א:** בשער העיר היו מכריזים את שער החליפין, את המחיר הכללי של הסחורות לפי ההיצע והביקוש באותו יום (נבואה של אלישע שהבצורת תיגמר ומחיר החיטה יהיה נמוך).
 - **בראשית כ"ג:** לאחר מות שרה, המשא ומתן על שדה המכפלה מתרחש בשער העיר, והאופן שכולם יודעים שהשדה עבר בעלים, הוא כיוון שהם עדים לקניין בשער העיר.
- **גר, מהגר מארץ אחרת, שבה לגור בעיר.**
 - **דברים י"ד כח-כט:** אחת לשלוש שנים, צריך להוציא מעשרות מן התבואה, ולשים בשער – כך שחסרי הנחלות: אלמנות, יתומים, גרים ולויים יוכלו לאכול. (בשנים אחרות, אוכלים את המעשר במקום הקדוש)
 - **דברים ט"ז יג-יד:** גם בחגים צריך לשמוח עם הגר, היתום והאלמנה – שיושבים בשער העיר (שם אפשר למצוא אותם ולעזור להם...)
- **איש עני (אביון)**
 - **משלי כ"ב, כב:** צריך לדאוג לעניים שיושבים בשער העיר.
 - **דברים ט"ו, ז-ח:** צריך לעזור לעניים היושבים בשער העיר (שם אנשים רואים אותם, וכיולים לעזור להם...)
- **אישה אלמנה**
 - **דברים י"ד, כח-כט:** אחת לשלוש שנים, צריך להוציא מעשרות מן התבואה, ולשים בשער – כך שחסרי הנחלות: אלמנות, יתומים, גרים ולויים יוכלו לאכול. (בשנים אחרות, אוכלים את המעשר במקום הקדוש) - בשער אפשר למצוא אותם ולעזור להם.
 - **דברים כ"ה, ה-ו:** במקרה שהזכויות של אלמנה נפגעות, היא יכולה לפנות לזקני העיר שיושבים בשער העיר, ושם לבצע טקס 'חליצה' הכרזה (משפילה) על כך שהיבם לא מקיים את חובותיו המשפחתיים כלפיה. (השער כמקום להודיע הודעות, שכולם עדים; השער כמקום המשפט)
- **השוער (מעין שומר שאחראי על השער)**
 - **שמואל ב' י"ח, כד-כו:** הצופה עומד על גג השער, ומשם רואה את הרצים המגיעים עם בשורות לעיר (לא מצוטט: מדובר בבשורה על מות אבשלום וכישלון מירדו), וצועק למלך שידע על בואם.
 - **מל"ב ז:** א. המצורעים היו מחוץ לעיר, לא נתנו להם להיכנס כדי שלא ידביקו את

תושבי העיר.

- ב. כשהגיע הודעה מבחוץ – כמו הודעת המצורעים שצבא ארם נעלם – היא הגיעה אל השוער, והוא העביר את ההודעה פנימה.

• שופט, זקן העיר

- **דברים ט"ז יח-יט:** השופטים היו בשער העיר, והיה עליהם לשפוט משפט צדק.
- **דברים י"ז, ה:** כאשר מישהו ביצע תועבה (דבר שהאל שונא, במקרה הזה – עבודת אלילים בשער העיר – אבל החלק המציג זאת לא בציטוט), הוצאה להורג צריכה להתקיים בשער העיר – בפני כולם (למען יראו וייראו...).

• בטלן שיכור

- **משלי כ"ו יד:** רוב הזמן הוא בכלל במיטה, לא יוצא מהבית.
- **תהלים ס"ט יג:** בשער היו יושבים גם אנשים הולכי רכיל, ומציקים לאנשים. גם הטיפוסים השליליים היו יושבים בשער.

• כהן מקומי

- **דברים י"ב, טו-טז:** שחיטה ואכילת בשר הייתה נעשית בשער העיר. [יכול להיות גם שדברים משתמש בשערים כדי להתייחס לעיר כולה].
- **מל"ב כ"ג, ח:** קטע מרפורמת יאשיהו, מתייחס לכך שניתצו את במות השער – כלומר, עד אז היו במות פולחן בצידי השערים (בצד שמאל של מי שנכנס, לפי הפסוק). פחות מהותי - הפסוק מתייחס לבמה ספציפית שהייתה ב'שער יהושע שר העיר'.

4. על הממצאים (היהודאיים) באתר: חומה ודגמי המקדש (חדר הפולחן שצמוד לשער)

עוברים לבניין C10, החדר שסמוך לשער הדרומי מצד מערב. ניתן להראות את עמדת נטילת הידיים, הבישול והספסל. אפשר להיעזר בתרשים המבנה

[עזר למדריך: עמ' 142 אצל גרפינקל]

פעילות: בכל פעם שני ילדים יצטרכו לשכנע בהסברים שהם קיבלו, והקבוצות מהפעילות הקודמת יצטרכו להחליט לאיזה הסבר הם מאמינים. יש ארבע שאלות, ולכל שאלה יש שתי תשובות, שרק אחת מהן נכונה. [להראות את המבנה של הסוגרים בחומה בשטח או בצילום האוירי, ולשאל:]

א. שאלה ראשונה: מה ההסבר למבנה של החומה?

- קוראים למבנה הזה חומת סוגרים. הרעיון הוא שבעיתות מלחמה אפשר למלא את החללים בין שני הקירות בחצץ או בחול, ואז החומה הופכת לממש עבה ויציבה. בעיתות שלום החדרים הללו שימשו כמחסנים או למגורים של אנשים ממש עניים, כך למשל – כשבאו המרגלים שליהושע אל רחב, מסופר לנו: "**וְתוֹרְדַם בְּחָבֵל בְּעַד הַחֲלוֹן, כִּי בֵּיתָה בְּקִיר הַחֲמוֹמָה וּבְחֲמוֹמָהּ הָיָה יוֹשֶׁבֶת**". (יהושע ב' טו).
- קוראים למבנה הזה חומת סוגרים, בכל חדר כזה היו סוגרים חיית טרף (או מלכודת אחרת), כך שאם מישהו ניסה להיכנס או לצאת מהעיר או להיכנס אליה לא דרך

השער – הוא ימות בייסורים. דוגמה למצב כזה של מוות בייסורים מזכיר יואב בן צרויה כשהוא מסביר למה לוחמים צריכים להתרחק מחומת העיר: "הלא ידעתם, את אשר-ירו מעל החומה. מי-הפה את-אבימלך בן-ירבשת, הלא-אשה השליכה עליו פלח רֶקֶב [=אבן-ריחיים] מעל החומה וימת בתבץ, למה נגשתם אל-החומה?! (שמואל ב' י"א, כ-כא).

ב. שאלה שנייה: למה שמשו הכלים האלה, שנמצאו בחדר הסמוך לשער? [עזרים: תמונות של שני דגמי המקדש]

- קוראים לדברים האלה 'דגמי מקדש', והסיבה היא שהם מעוצבים כמו מקדשים מהסביבה. בערים השכנות נהגו לשים בתוך הכלי הזה (שיש לו גם דלת) צלמיות של האלים, אבל יכול להיות שעם ישראל השאיר אותם ריקים או שם בתוכם אבנים מקודשות (כמו אצל יעקב בבית אל). הכלי שעשוי מחרס דומה לכלים כנעניים בסגנון שלו, ואולי הוא שימש לפולחן של אלת פריזון כלשהי (אולי הייתה לה' בת זוג?). דגם המקדש העשוי גיר צבוע אדום, מזכיר חלק מהתיאורים של ארמון שלמה שבתנ"ך, ולכן סבורים שהוא היה אמצעי של עבודת ה'. זאת אומרת שהחדר הזה היה חדר של פולחן והבאת מנחות לאל.
- לכלי המרובע שעשוי מאבן גיר באמת קוראים 'דגם מקדש', והחוקרים סבורים שלפני שדוד כבר את ירושלים מהיבוסים, הוא כבר תכנן את בית המקדש, ובעצם כאן היה חדר העבודה של הארכיטקט שלו, למקדש שיקום. זה בשפלה כי זה היה צריך להיות קרוב יחסית לים, בשביל להקל על שיתוף הפעולה עם חירם מלך צור ששלח בנאים ועצים לבניין המקדש. הכלי השני – כנראה היה קערה של ילדים ממשפחה עשירה. אפשר לראות שיש עליו עיטור של אריה רובץ מלמטה (כנראה היו שניים, אבל רק אחד נשמר), ו-3 ציפורים (שרק הרגליים שלהם שרדו) עומדות למעלה – ככה היו מלמדים אותם להכיר את החיות השונות דרך המשחק. זה גם מתאים להסבר של חדר העבודה של הארכיטקט של המלך, היה לו אמצעים כלכליים להשיג קערה מיוחדת כזו, והוא היה צריך לתת לילדים לעשות משהו בזמן שהוא עובד.

ג. שאלה שלישית: בח'רבת קיאפה נמצא ריכוז גדול יחסית של חרבות ברזל ופגיונות. מדוע?

[עזר – תמונה 47 של כלי הנשק, בספר של גורפינקל]

- כמו שאתם יודעים, אלוהי ישראל נקרא בתנ"ך גם בשם ה' צבאות. החוקרים שמצאו את החרבות והפגיונות הללו – מניחים שלפני הקמת בית המקדש בירושלים, היה פולחן מקובל שבו היו מגישים לפני האל כלי נשק במקום קרבנות מהחי והצומח. וזו גם הסיבה לכינוי הזה. הצבאיות של האל מתבטא גם בנבואת אחרית הימים של ישעיהו: "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות". הוא ראה בכלי הנשק משהו דתי... [שלוש חרבות מברזל אכן נמצאו על רצפת אחד החדרים הפולחניים בצד אחר של האתר].
- כמו שאתם יודעים, אנחנו על הגבול בין מישור החוף (שזה האזור של הפלשתים) לגב ההר (שזה האזור של בני ישראל). הפלשתים ניסו להתפשט מערבה ושבטי

יהודה ובנימין ניסו להתפשט מערבה – התוצאה הייתה כל המלחמות שמופיעות בספר שמואל, ולכן הוקם כאן 'המוצב הקדמי' של ממלכת יהודה מול הפלשתים. בגלל זה היישוב מבוצר ככה ובגלל זה נמצאו כאן הרבה כלי נשק – יחידת המשמר שהגנה כאן על האזור פשוט השאירה אותם מאחור (אולי מפני שהמקום נעזב בחיפזון, תוך כדי לחימה).

ד. שאלה רביעית: איזו עיר מקראית ישבה בח'רבת קיאפה?

- עד היום זה המקום היחיד בכל אזור יהודה שיש בו עיר ולה שני שערים. לכן הגיוני מאוד שהעיר כאן היא העיר שעריים, שמוזכרת בנתיב הבריחה של הפלשתים מישראל אחרי ההפסד של גולית לדוד (הם בורחים ב'דרך שערים'), ומוזכרת פעם נוספת ברשימת ערים בספר יהושע – באזור שלנו (ליד שוכה ועזקה): "ג"לג בַּשְּׁפֵלָה-אֲשֶׁתָּאוּל וְצָרְעָה, וְאֲשֶׁנָּה. לַד וְזִנוּחַ וְעֵין גִּנִּים, תַּפּוּחַ וְהַעִינָם. לַה יְרֵמוֹת, וְעַדְלָם, שוֹכָה, וְעַזְקָה. לוֹ וְשַׁעֲרָיִם, וְעַדִּיתַיִם, וְהַגְּדָרָה, וְהַגְּדֵרְתַיִם: עָרִים אַרְבַּע-עֶשְׂרֵה, וְחִצְרֵיהֶן. (יהושע ט"ו לג-לו). גדרה זו כנראה ח' ג'ודראיאת שנמצאת 4 ק"מ דמ"ז מכאן.
- שערים בגלל שיש שני שערים? עוד מעט תאמרו לי שבירושלים יש שתי ירושלות! (אין דבר כזה ירושלות!) אם באמת הייתה כאן עיר מבוצרת שהייתה מרכז חשוב למלכי יהודה – הייתי מחפש אותה בפסוק מדברי הימים א': "הָמָּה הַיּוֹצְרִים וַיִּשְׁבִּי נְטָעִים וַהֲגִדְרָה עִם הַמֶּלֶךְ בְּמִלְאֲכָתוֹ יִשְׁבוּ שָׁם". (דהי"א ד', כג). העיר ליד גדרה המקראית (שזו כנראה ח' ג'ודראיאת שנמצאת 4 ק"מ דמ"ז מכאן), שישבו בה יוצרים שהכינו כדים במלאכת חרס חרס בשביל המלך – נקראת 'נטעים'. אגב, 3 ק"מ מפה יש מקום שנקרא ח' נויטיא – אם זה לא משמר את השם 'נטעים', אז מה כן?

*** הסעיף האחרון הוא רמאות. למעשה שתי הסברות אפשריות. פרופ' גרשון גליל מאוניברסיטת חיפה סבור שזו 'נטעים', ואילו הארכיאולוג גרפניקל שחפר כאן, סבור שזו שעריים המקראית.

5. סיכום

ראינו את תפקידי השער - מקום המפגש של בני העיר עם תושבי הכפרים הסמוכים, מקום מסחר, מנהל והודעת הודעות – ולכן גם מקום שבו הנביאים היו מתנבאים על העם והעניים מבקשים לחם. למדנו על ההגנה שהשער והחומה סיפקו, וקיבלנו הצצה לחיי הפולחן – שמי שהגיע לעיר יכול היה לקחת בהם חלק (והם שונים ממה שאנחנו מכירים מן התקופות המאוחרות יותר וממה שהתנ"ך עצמו מגלה לנו). נוסף ונספר שלא נמצאו כאן עצמות חזיר, ולא נמצאו צלמיות פריון (על אף שאולי היה דגם מקדש אחד של אלת פריון, כזכור), ושמבנה חומת הסוגרים ועוד סוג של כלי אפייה שמצאו כאן בהרבה חדרים – כולם מאפיינים של יישובים מיהודה וישראל, אך לא של יישובים כנעניים ופלשתיים. עדיין – יש הטוענים שאין בכך הוכחה מספקת כדי להתייחס ליישוב בקיאפה (שעריים, נטעים, או כל אפשרות אחרת) כשלוחה של שלטון מרכזי שישב בירושלים. בטוח שהיה כאן יישוב מבוצר (בראש הגבעה יש מבנה גדול וחזק – אולי ארמון מושל), שאחז בצומת אסטרטגית – שער אחד שלו פנה לכיוון הדרך החשובה שעברה בנחל האלה – והשני פנה לכיוון הדרך לפלשת.

6 – חירבת קיאפה - כיצד חופרים חפירה ארכיאולוגית?

1. פתיחה

מיקום: נעמדים ליד ריבוע חפירה

המקום שבו אנו עומדים הוא אחד מהאתרים הארכיאולוגיים הכי חשובים בישראל. העיר הזו מזוהה עם העיר שעריים שבמקרא, ומעריכים כי היא פעלה באזור שנת 900+ לפני הספירה- תקופתו של דוד.

מציג את תמונת המקום לפני החפירה.

- **איך לדעתכם הגיעו ממצב של כיפה חשופה עם גדר אבן למצב שאנו רואים היום? מה היה צריך לעשות בשביל זה?**

2. תל ארכיאולוגי

כדי להבין כיצד שחזרו את העיר, יש להבין קודם מהו **תל ארכאולוגי**.

פעילות: כולם להביא לי את הכובעים שלהם, לוקח קובע קשיח יחסית ושם על הראש של אחד התלמידים. זהו יישוב משנות 1000 לפני הספירה, מאה שנה אחר כך הגיע צבא והחריב אותו- מועך את הכובע על הראש של התלמיד. 200 שנה אחר כך הקימו עוד יישוב אותו המקום- לוקח כובע ומניח על הכובע המעוך. אחרי עוד 200 שנה הייתה רעידת אדמה- מועך את הכובע- והיישוב נחרב. כך הלאה איזה 5 פעמים. **לשמור את הדגם להמשך!!!**

מה נוצר על הראש של התמיד? גבעה. לגבעה הזאת אנחנו קוראים תל, היא לא נוצרה באופן טבעי אלא על ידי אדם. במשך מאות שנים אנשים המשיכו להתיישב על הריסות היישוב הקודם ולאט לאט אזור היישוב התרומם. במקרה שלנו היישוב היה ממוקם כבר על גבעה, אבל התהליך היה דומה.

על פי ההסבר הזה, ככל שאנו חופרים עמוק יותר באדמה, אנחנו מוצאים ממצאים חדשים יותר או עתיקים יותר?

החפירה הארכיאולוגית היא מדע מסודר מאוד, לפני שבכלל מתחילים לחפור לעומק מחלקים את השטח לריבועים כמו זה שאנו רואים כאן. כל ריבוע נחפר באופן רדוד לאט לאט, כדי לא לעבור בין שכבות בצורה לא מבוקרת.

עזר: היווצרות תל ארכיאולוגי

3. תיארוך

נניח שחפרנו כאן בריבוע שתחתנו ומצאנו כד. **כיצד אנחנו יודעים לומר ממתי הכד**

הזה? איך אנחנו יודעים שהוא מה תקופה של דוד, ולא מלפני 100 שנים?

• **תיארוך יחסי:** ישנן כמה דרכים לקבוע את התקופה של כל שכבה בתל. הדרך הפשוטה והישנה יותר היא תיארוך יחסי.

נשתמש בדגם הכובעים: כל מה שאנחנו יודעים זה שככל שהשכבה עמוקה יותר, היא עתיקה יותר, אך איך ניתן לקבוע ממתי כל שכבה. נמצא בין הכובעים כובע עם ייחוד מסוים. למשל, ציור של פלאפון, הדפס מקורי כיתוב של שנה וכו'. אחרי שזיהינו נאמר שהמאפיין הזה שייך לתקופה שלנו, לא ניתן למצוא אותו בתקופה קדומה יותר. לכן מהשכבה של הכובע הזה, השכבות למטה עתיקות יותר, והשכבות למעלה חדשות יותר.

באותה צורה ניתן לתארך ממצאים באתר ארכיאולוגי, אם מוצאים כד שנראה בסגנון מסוים, ניתן לדעת שהוא שייך לתקופה מסוימת. משם ניתן להתחיל ולתארך באופן יחסי את כל השכבות. השכבות שמתחת לכד שאנו יודעים ממתי הוא הן יותר עתיקות, ואלו שמעליו יותר חדשות.

• **תיארוך מוחלט:** כיום יש שיטות מאוד מתקדמות לקבוע תאריך קבורה של חומרים אורגניים. לדוגמא, בתל הזה נמצאו גרעיני זיתים, שעל ידי בדיקת כמות החומר פחמן 14 שנמצא בהם, קבעו באופן וודאי שהם מלפני כמעט 3000 שנים.

4. ארכיאולוגיה ותנ"ך

האם לדעתכם מה שמסופר בתנ"ך באמת קרה במציאות?

למעשה קשה מאוד לקבוע את זה, לאורך הרבה שנים מתווכחים החוקרים האם מלכת ישראל הייתה או לא, האם דוד הוא דמות אמיתית או לא והאם הסיפורים במקרא באמת קרו בתקופה שהתנ"ך מספר או הרבה אחר כך.

אחת הדרכים לנסות ולבדוק היא על ידי הארכיאולוגיה.

ישנם אתרים שהממצאים בהם מתאימים יפה לסיפור המקראי. לעומת זאת ישנם הרבה סיפורים שלא נמצא להם כל זכר בממצאים הארכיאולוגיים, או שנמצאו דברים הסותרים את הסיפורים.

האתר שאנו נמצאים בו חשוב מאוד מהבחינה הזו, מכיוון שנמצאו בו כתובות בכתב עברי קדום, הדומות בסגנון לספר תהילים ואמצעי פולחן קטנים, הדומים לתיאורים של מקדש שלמה. הממצאים הללו מצביעים על כך שכבר במאה ה-10 התקיימה ממלכה יהודאית באזור הזה, מה שלא היה ברור עד מציאת העיר הזו. החפירות בישראל נמשכות כל הזמן, והן ממשיכות לחשוף בפנינו עובדות שלא ידענו לפני כן על ההיסטוריה והחיים בארץ בימים עברו.

7- אוסטרקון ושער מערבי בתל כיאפה**1. האוסטרקון**

איך כתבים היום? מחשבים/ דפים

איך כתבו בתק' התנ"ך? מגילות עור- קלף/ פפירוסים/ חריטה על אבנים/ חריטה או כתיבה על חרסים. הקלף והפפירוס משתמרים פחות טוב, ולכן בארץ נמצאו בעיקר שני הסוגים האחרים של כתובות

סיפור הגילוי: במהלך החפירה מוצא עודד יאיר, תלמיד תיכון שהתנדב בחפירה, חרס. בתחילה הוא שם לב לצורתו הייחודית- טרפז יחסית גדול, אך לא רואה שום דבר חריג. החרס נשלח עם חרסים נוספים לשטיפה. החוקר שהיה אחראי לאזור הנחפר שטף את החרסים, ועל החרס הזה צצו אותיות שהיו כתובות דיו

עזר: להראות את הכתובת כדי להבין שא"א פשוט לקרוא אותה.

מה אנחנו יכולים להבין מהסתכלות פשוטה על הכתובת? קשה לקרוא- כתב. 5 שורות. 70 אותיות.

כדי להבין את הכתובת ולהפיק ממנה את כל מה שאפשר, צריך לבחון את הכתובת בשתי דרכים- הראשונה- להבין לאיזה תקופה הכתב שייך. השנייה- להבין מה כתוב.

- **הכתב** - כנעני, קדום מאוד. הכתובת הזו אחת האחרונות שמופיעות בארץ, לפני שעברו לכתב א"ב.
- **מה כתוב?** את הכתובת קוראים כאשר החלק הרחב למעלה (למטה יש חלק ריק- כמו היום, כשנשאר חלק ריק בדף הוא למטה), ומשמאל לימין- כמו באנגלית. איך הבינו את זה? פשוט- ניסו לקרוא ואיך שיצאו יותר מילים הגיוניות- כך קראו. **באיזו שפה השתמשו?** הכתב שימש כמה שפות (כמו שהאותיות הלטיניות משמשות גם באנגלית, אך גם בצרפתית, גרמנית וכו'). מסתבר מהמילים שזו עברית. למעשה, זוהי הכתובת הקדומה ביותר בעברית.

2. פעילות - אבל מה כתוב שם!?

כדי להבין כמה זה קשה, נתרגל פיענוח כתב סתרים בכתב כנעני קדום!

מחלקים לתלמידים את כתב הסתרים + מקרא של הכתב העברי הקדום.

בכתובת האמיתית חסרות אותיות שלא השתמרו, ולכן א"א לקבוע בוודאות מה אמרה הכתובת.

בשורה הרביעית- הצעה של החוקרים לפיענוח: "אשם ונקם יאבד מלך". האם יש כאן נבואת תוכחה? אזהרה?

בהתחשב בכך שמדובר בתקופת מלכות דוד (כמו שהבנו כבר מהתחנות האחרות!)- מעניין לחשוב האם הביקורת שבאוסטרקון מופנית כלפיו, ואם כן- מדוע יש ביקורת כ"כ חריפה? אילו אירועים בתקופת מלכות דוד היו עשויים לעורר ביקורת כזו? [עוד לא הגענו לשם.. אבל אפשר להזכיר את מרד אבשלום]

החשיבות של הכתובת בכך שהיא מלמדת אותנו שכבר אז ידעו תושבי יהודה קרוא וכתוב ויכלו להעביר הלאה את הידע שצברו במשך הדורות [למי מהמורים שעסק בביקורת המקרא- זהו למעשה טיעון נגד הגישה המינימליסטית]. מאז שהאוסטרקון פוענח – הוא מוצג במוזיאון ישראל

3. השער הדרומי

כנראה שהוא היה השער המרכזי של הכניסה לעיר- הוא פונה אל עמק האלה (להראות את תל עזקה ממול).

כבר ראיתם את השער הדרומי של העיר (?). הם בנויים בצורה דומה-

- ארבעה תאים (להראות בשטח)
- להראות תעלת ניקוז- נמצאת מצד ימין מבחוץ לשער (כשעומדים בפנים)
- להראות את **אבן הסף והציר**- החרץ והעיגול באבן העצומה שבכניסה. כנראה היה שער וככה היו עוצרים אותו בשביל לסגור את הבריח על הדלת. [למה לא השתמרה הדלת? כנראה מעץ]
- להזכיר- שעריים המקראית [שער מערבי ושער דרומי- שני שערים]

עזרים להדרכה:

- האוסטרקון כפי שנראה במציאות
- השיעטוק של הכתובת
- טבלה של כתב כנעני וכתב עברי
- דפים עם כתב סתרים

8 - פעילות לתחנת בישולי שדה- חניון עזקה**מי ירים את רוחו של שאול?**

בשמואל א כ"ח שאול מגיע אל בעלת האוב בנקודה הכי שפלה בחייו.

כיצד עוזרת בעלת האוב לשאול?

למרבה ההפתעה (או שלא) אחד הדברים שעוזרים לו להתגבר על מצבו הקשה זה האוכל שמכינה עבורו בעלת האוב.

- כל קבוצה תצטרך ב -20 דקות להכין ארוחת מלכים טעימה ומזינה לשאול כדי לעודד אותו ולהוציאו ממצבו הנפשי הירוד. כדי לזכות במצרכים להכנת הארוחה (קמח, ירקות, ממרחים) - על הקבוצה למצוא בתנ"ך מקומות בהם מוזכר אוכל. כל מראה מקום יזכה את הקבוצה במצרך.
- מורה אחד מן הצוות יהיה בתפקיד שאול ויכריע בין המנות איזו יותר טעימה.

הקבוצה שתכין את הארוחה הכי מרשימה וטעימה תגרום לשאול לצאת לדרך ותנצח במשימה!